

W kręgu filozoficznej refleksji (63)

1. Jan Szczepański podjął istotne kwestie egzystencjalne w książce „Sprawy ludzkie”. Jeden z rozdziałów zatytułowany jest „Człowieczeństwo”. Autor ukazuje tu różne rozwiązania tego problemu, zaznaczając, że nie są one wystarczające i budzą dalsze pytania o naturę i sens człowieczeństwa.

2. Rozdział o doświadczeniu własnego człowieczeństwa czyta się, jak intrygujący kryminał. To jest dobre wprowadzenie w refleksję nad doświadczaniem – przez każdego z nas – własnego człowieczeństwa.

3. Człowieczeństwo można pojmować jako zespół cech wspólnych wszystkim egzemplarzom gatunku *homo sapiens*. Ale jakich cech? Cech ciała, organizmu, umysłu czy psychiki? Czy zachowań? Jakie cechy są wspólne? Jeśli liczą się tylko wspólne cechy zwierzęce gatunku, to wtedy trudno mówić o człowieczeństwie.

4. Nie ma prostej definicji człowieka, jeśli chcemy w niej uchwycić sens własnego człowieczeństwa. Jest natomiast intuicja etyczna człowieczeństwa, jest doświadczenie moralne człowieczeństwa, które trzeba konsekwentnie podtrzymywać, bo bardzo łatwo je zniszczyć.

5. Profesor Szczepański był świadkiem działania dwóch systemów totalitarnych: komunistycznego i hitlerowskiego (państwowego socjalizmu i narodowego socjalizmu), gdzie człowieczeństwo zostało odebrane ludziom na mocy partyjnych dekretów. Miliony ludzi uwierzyły w XX wieku w to, że innym ludziom należy odebrać prawo do człowieczeństwa.

5.1. Jak w takim razie budować własną intuicję i doświadczenie człowieczeństwa, aby były one silne i zdołały przetrwać napór wrogich człowieczeństwu sił? Czy wystarczy tylko rozum?

5.2. Wedle Szczepańskiego, istotną rolę w ludzkim życiu odgrywa sfera irracjonalności, która okazuje się ważnym elementem doświadczania i rozumienia przez człowieka własnego człowieczeństwa. Dlatego Szczepański stawia pytanie: Czy możliwa jest wola życia bez wiary? Człowiekowi jest potrzebna wiara – odpowiada. Zarazem jednak pyta dalej: Jakiego typu ma to być wiara? Wiara bowiem może przyczyniać się też do niszczenia innych ludzi. Od jakości człowieczeństwa zależy to, czy wiara wyznawana przez człowieka przyczyni się do czegoś dobrego, czy – złego. Wiara buduje, i także wiara rujnuje. Jednak bez wiary człowiek żyć nie umie. Jeśli nie ma wiary religijnej, to w jej miejsce pojawia się wiara ideologiczna.

5.3. Wiara odgrywa ważną rolę w życiu społecznym. Szczepański podaje przykład

państwa Mongołów Dżingis Chana, gdzie istniały warunki czyniące represję fizyczną, eksterminację wszystkich ludów i jednostek sprzeciwiających się woli władzy, czymś naturalnym i akceptowanym. Władza mogła te zbrodnicze metody stosować z powodzeniem. Ale stosowanie takich metod przez Hitlera w Europie spowodowało jego upadek w ciągu kilku lat.

Państwo Dżingis Chana było zarządzane metodami właściwymi później dla NKWD, metodami terroru wewnętrznego, eksterminacji skierowanej do wewnątrz własnego państwa, i terroru ukierunkowanego na zewnątrz. Władza te metody mogła stosować, bo uznawano je za coś naturalnego. Natomiast swoistość myślenia o człowieku w Europie nie pozwala dłużej utrzymać się systemom totalitarnym. W tym kontekście często pojawia się pytanie o Rosję, o panującą w niej wizję człowieka: czy to jest bardziej część Europy i jej wizji osoby ludzkiej, czy bardziej część Azji i jej wizji społeczeństwa z podporządkowaną mu – jako jedynie elementem – jednostką. A Rosja przez kilka wieków – długi czas swej historii – była zależna od Mongołów (pośrednio przez nich rządzona). W wasalnym wobec ZSRR PRL-u Szczepański nie mógł tego napisać wprost, jednak odwołując się do naszej wiedzy historycznej zasygnalizował, że jest to odmienny obszar kulturowy.

6. W Europie systemy totalitarne nie mogą efektywnie i przez długi czas funkcjonować, gdyż wizja człowieka, jako osoby ludzkiej, która ma prawo i obowiązek sama stanowić o sobie, osoby ludzkiej, która ma wiarę w swą nieredukowalną godność osobową, nie pozwala na totalnie krępujące jednostkę państwo Dżingis Chana. My – Europejczycy – mamy wiarę we własne człowieczeństwo. Jedno ze zdań w lekturze książki prof. Szczepańskiego uderza lakonicznością i trafnością: „Stosowanie takich metod przez Hitlera w Europie, spowodowało jego upadek w ciągu kilku lat”. Każdy system, który odmawia prawa do zachowania człowieczeństwa, upada w kulturze europejskiej. Kultura europejska ma u swoich podstaw wiarę w człowieczeństwo, w to że człowiek jako jednostka jest nieredukowalny do masy społecznej. **Marek Rembierz**